

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ НУШ НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Санковська Ірина Мечиславівна, викладачка кафедри
дошкільної та початкової освіти ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка

***Анотація.** У статті розкрити проблемні питання провідної ролі вчителя Нової української школи у формуванні екологічних цінностей в учнів початкової школи. Важливості наявності екологічних цінностей у топі цінностей вчителя початкової школи та важливості їх розуміння по суті.*

Ключові слова: Нова українська школа (НУШ); вчитель НУШ; роль вчителя у формуванні цінностей; сутність екологічної цінності; довкілля; учні початкових класів.

Вступ. Сучасний педагог - вчитель Нової української школи, створює умови для розвитку учня і його здібностей, допомагає творчо сприймати знання, працює над виробленням вмінь дитини самостійно мислити, мотивує до вивчення предметів. Учень має навчитися не тільки відповідати на запитання, а й вміти їх ставити і шукати на них відповіді.

Виробити в учня потребу і вміння навчатися впродовж життя може тільки той, хто сам постійно навчається, вміє і бажає цього. Таким чином, варто говорити про нові соціально-професійні ролі учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора та ментора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [5].

Мета дослідження. У своїй діяльності вчитель має навчити дітей багатьом важливим речам: активності, навичкам співпраці в команді, стимулювати до саморозвитку та самовдосконалення. Ідея Нової української школи передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього виховання, що ґрунтується на цінностях. На відміну від предметних знань певна цінність може успішно

впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад.

Цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити. Неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять. І кожна людина, а дитина і поготів, довіряє швидше тому, що бачить.

Культивування цінності не припиняється з отриманням атестату чи диплому. Цей процес постійний і залежить від рівня духовного та інтелектуального розвитку людини, її вольових якостей та бажання пізнавати дійсність.

Матеріали і методи дослідження. Тож цінності в освіті – то не просто добірка хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а набір внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті зрости не лише професійно і творчо, але й стати гідним громадянином, сім'янином тощо. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу усвідомлював, що цінності – це не щось правильне та красиво написане на папері, проте не прикладне у житті, - а сенс буття. Часто людина практикує цінність не тим, що вчиняє щось, а тим, що утримується від певної недоброї поведінки [8].

Поняття «цінність» у філософській обіг ввели в 60-х роках ХІХ ст. німецькі послідовники І. Канта - Р.Г. Лотце та Г. Коген. З того часу це поняття зайняло позиції у філософії, культурології і сформувалась спеціальна галузь філософського знання – аксіологія, до завдань якої належить вивчення природи цінностей, їхнього місця в реальності, структурі ціннісного світу [6].

Цінність – це те, що може цінувати людина, що належить до кола її значущих і важливих речей. Цінності наповнюють сенсом життя людини, значною мірою духовно відтворюють її саму.

Класифікація цінностей залишається науковою проблемою. Єдиного підходу до вирішення питання немає. Вважається, що найзагальнішою основою класифікації цінностей виступають: сфери громадського життя, носії цінностей, ієрархія цінностей.

Таке джерело як «Філософський енциклопедичний словник» здійснює поділ

цінностей на індивідуальні, колективні та універсальні [7]. Універсальні – це ті, що прийняті різними народами, культурами, націями, цивілізаціями. Колективні – це цінності даного суспільства, народу, самобутньої культури, нації, цивілізації.

На зв'язок цінностей з практичною діяльністю людини звертає увагу І.Д. Бех, наголошуючи, що «духовна цінність, яка набула для людини особистісної ваги, лише тоді стає домінантою її «Я», коли постійно спонукає до відповідних вчинків» [2].

Для формулювання поняття «екологічна цінність» з'ясуємо його сутність. Потрібно констатувати, що в сучасному науковому дискурсі йому не існує загальноприйнятого визначення. Досить часто екологічну цінність розглядають як цінність, здатну забезпечити екологічну рівновагу на Землі та компенсувати антропогенне перетворення екосистем [1].

Науковцями О.Захлебним, І.Суравегіною, О.Сідельковським, Г.Тарасенко доведено, що екологічні цінності є цінностями універсальними, так як охоплюють властивості природи з точки зору не тільки практичної, утилітарної, але й пізнавальної, естетичної, моральної, економічної цінності.

Т. Дітц, Е. Фітцджеральд і Р. Швом зазначають, що екологічну цінність доречно розглядати з точки зору матеріальної цінності, яка має економічну вартість, і нематеріальної, яка включає оцінку людиною екологічної цінності й моральні принципи відносно довкілля.

Екологічна цінність у своїй суті містить риси й особливості, властиві будь-якій цінності. Екологічні цінності можна виокремлювати відповідно до критеріїв за специфічністю у сферах життєдіяльності і за об'єктами природи.

Л. Юрченко зазначає, що екологічні цінності можуть систематизуватися за гносеологічним критерієм, за специфічністю у сферах життєдіяльності й за об'єктами природи [9].

Л. Стег і Дж. де Гроот виділяють чотири типи цінностей, які є особливо актуальними в екологічній сфері: гедонічні, егоїстичні, альтруїстичні та біосферні цінності [10].

Спільність критеріїв класифікації оцінюваних причин, характеристик сучасної екологічної ситуації й екологічних цінностей засвідчує, що аксіологічний аспект взаємин із природою пронизує майже всі сфери

життєдіяльності людей. Він має своїм вираженням систему конкретних екологічних цінностей, породжених конкретними екологічними ситуаціями.

Баланс відносин суспільства й природи досяжний на основі знання законів природи, логіки природних процесів. Ефективність же залежить від рівня усвідомлення суб'єктом суті означених цінностей, їх моральної орієнтації. Наочний приклад регулювання конкретних цінностей - це дотримання правил поведінки в конкретних ситуаціях.

Зазвичай деклароване в суспільстві загальне позитивне ставлення до природи дуже часто не співпадає з конкретною моделлю екологічної поведінки. В ситуації реального вибору, коли дійсно потрібно відмовитися від певних зручностей з метою збереження природного довкілля, екологічні цінності програють. Як показує ряд досліджень існує певна ієрархія, коли більш високий ранг посідають цінності побутово-прагматичного типу, тісно пов'язані зі щоденним життям людей. Домінує, зокрема, стурбованість щодо чистоти повітря, якості питної води, відсутності пестицидів в овочах тощо. В цілому, екологічні цінності поки що не є пріоритетними для сучасного мешканця нашої країни та учня початкової школи зокрема.

Результати дослідження. Кожне суспільство вибудовує життя відповідно до тої чи іншої системи ціннісних координат. В умовах екологічної кризи актуальною постає проблема виваженого способу взаємодії людини з природою, в основі якого – екологічний стиль мислення, світоглядно-екологічна ціннісна система. Вона розглядається науковцями як комплекс взаємопов'язаних компонентів: узагальненої сукупності екологічних поглядів, знань, цінностей, духовності, переконань, практичних настанов, що визначають розуміння особистістю цілісності та єдності природного й соціального буття, місця в ньому людини разом із життєвими природовідповідними позиціями, програмами та іншими складниками поведінки, які в комплексі формують у неї екологічно орієнтовану життєву позицію, спонукають її до активної природоохоронної роботи [3].

Ціннісного ставлення людини до навколишнього природного середовища можна досягти, якщо: ґрунтовно опанувати закони природи з одного боку та мати відповідні засоби освіти, підтримані на державному рівні з іншої сторони. Це -

чітко визначені завдання, які передбачають зміни в професійній підготовці педагогічних фахівців загалом та фахівців початкової школи зокрема.

Виявлення й оцінювання ціннісних пріоритетів сучасного вчителя початкової школи, розвитку його аксіосфери, аксіологізації професійно-педагогічної діяльності, розробки інваріантного ядра ціннісно-орієнтаційних якостей професіонала, дослідження специфіки ціннісних орієнтацій у процесі його професійної підготовки засвідчили, що ці питання набувають сьогодні стратегічного характеру і є найважливішими та найактуальнішими завданнями вищої педагогічної школи [4].

Сучасна система професійної підготовки вчителів початкової школи потребує коректив та пошуку нових підходів до традиційних питань світоглядної та фахово-педагогічної освіти. У контексті гармонізації відносин суспільства й природи важливо виховати, насамперед, у молоді ціннісне ставлення до навколишнього природного середовища на основі знання законів природи, відповідно до логіки природних процесів. Сам вчитель має мати стійкі екологічно-доцільні установки на взаємодію з природою, відповідні мотиви та переконання для того, щоб спрямовувати своїх учнів на охорону, збереження, відтворення та гармонійну єдність з природою.

Ціннісне ставлення педагога до природи має обумовлюватись розумінням його змістовності і значущості, відчуттям особистої моральної відповідальності за його збереження. Природа має увійти до системи особистісних цінностей учителя як самоцінність.

Висновки. Отже, вчитель НУШ, який прагне сформувати в учня початкових класів світоглядно-екологічні цінності, повинен мати на чільному місці у власній системі цінностей вищезначені стандарти: володіти базою знань про природу та існуючі взаємозв'язки у системі «природа – людина», вміти здійснювати виважений емоційний вплив на школярів, бути змотивованим до майбутньої діяльності в природі та практикоорієнтованим у реалізації екологічно доцільних дій.

Господарського ставлення до навколишнього світу учнями початкових класів можливо досягнути за наявності сформованої у них системи цінностей, що зумовлена психологічною готовністю і здатністю оберігати, раціонально

використовувати та примножувати природні багатства. Вони становлять світоглядну основу особистості школяра й визначають його поведінку й діяльність у соціоприродному середовищі.

З цією метою, на що вказує ряд дослідників, важливо вбудовувати в зміст початкової освіти блоки про природні особливості регіону, застосовувати прогресивні етнопедагогічні традиції українців, прагнути і досягати емоційно-ціннісного ставлення учнів до найближчого довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аболіна Т. Г., Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д. та ін. Прикладна етика. Навч. посіб./ За наук. ред. Панченко В. І. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 432 с. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
2. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості // Цінності освіти і виховання : Наук. метод. зб. / За ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 8-12.
3. Грошовенко, О.П. Формування світоглядно-екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.П. Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Віктовська, В. І. Шахов. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. - Випуск 5. - С. 279-283
4. Крамаренко А.М. Формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи: проблемні питання та результати наукових пошуків в умовах освіти для сталого розвитку / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Суценко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 35 (88). С. 220- 228.
5. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М.
— К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
6. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення : моногр. / — Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 164 с.
7. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедия / НАН

України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. - Київ : Абрис, 2002. - 744 с.

8. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. МОН України, 2019 р. 33 с. Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення 14.12.2020)

9. Юрченко Л. І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури // [Електронний ресурс] // Інститут філософії: [сайт]. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_78/Jurchenko.pdf (дата звернення: 15.12.2020).

10. Steg L., Groot J. Environmental Values [Електронний ресурс] / The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology, November 2012 // Oxford Handbooks online: [сайт]. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199733026.001.0001/oxfordhb-9780199733026-e-5> (дата звернення: 15.12.2020)

Abstract. *The article reveals the problematic issues of the leading role of the teacher of the New Ukrainian school in the formation of environmental values in primary school students. The importance of the presence of environmental values in the top values of primary school teachers and the importance of understanding them in essence.*

Keywords: *New Ukrainian School (NUS); NUS teacher; the role of the teacher in the formation of values; the essence of environmental value; the environment; elementary school students.*